

Dr. Láncki Jenő : Gymnasium és politika.*)

A legfinomabb iróniával mégis csak a történelem dolgozik. Egy évvel ezelőtt P. J. G. Hagen, X. Pius pápa udvari csillagásza mély hajlongások között jelentette az egybegyűlt bíboros kollégiumnak, hogy sikerült a föld forgásának újabb mechanikai bizonyítékát felfedeznie. Galileire gondolok. Éppen a pápa udvari csillagásza!

Mert lehet ugyan igazság abban, amit a vallási reneszánsz hívei mondanak, hogy katolicizmus és tudomány nem ellenségek; igaza lehet Emile Boutraux-nak vagy F. G. S. Schillernek is, az oxfordi Corpus Christi College tudós professzorának, hogy az értelem sohasem lesz képes néhány olyan kérdésre felelni, amelyre a vallásos érzés egy éles dobással habozás nélkül válaszol, sőt bizonyos mértékben igaza lehet Mr. F. Hugh Capro úrnak is, aki Spencerben egyetlen gondolatot sem talált, amely nem lenne benne a bibliában, de ez mind nem változtat azon a tényen, hogy a vallás nemcsak hit és érzelem, hanem szervezett egyház is, vagyis hatalmi szervezet. És ez igaz legelső sorban a katolikus egyházzal, mely a pozitív világgal szemben nemcsak erkölcsi és jogi, hanem tudományos és filozófiai téren is szemben áll.

A római egyház pedig sohasem fogja elfelejteni azokat a sebeket, amelyeket a modern természettudománytól négy évszázadon! át kapott. És hogy ezt ösztönyszerűen mindannyian érezzük, azt legjobban akkor láttam, mikor néhány esztendővel ezelőtt a pápa megengedte Szent Péter templomában a villanyval való világítást. Aki olvasta, mekkora jelentőséggel regisztrálta ezt az eseményt az európai sajtó, az nem nyomhatta el magában a gondolatot: tulajdonképpen a pápa és az elektromosság még mindig ellenségek.

Talán nagyon messziről indulok, hogy az egyházzal kezdem, de a mai iskoláról és pedig a középiskoláról írván, lehetetlen nem az egyházzal kezdeni, amely a középkort mégis csak a legelevenebben megőrizte és őrzi szervezetében.

A középkor lezárása óta az európai történelem jórésztében nem is más, mint az egyház szakadatlan háborúviselése a modern természettudomány ellen. Emlékezetbe idézem azt is, hogy ez a háború két arcvonalban folyt. A feudális rendszer ellen az ipari rend, a fennálló szellemi hatalom, vagyis az egyház ellen a természettudományok intéztek támadást.

A nagy forradalom az új rend és az új szellemi hatalom teljes diadalát hozta minden vonalon, — de már a nagy forradalomra következő restauráció a szellemi és erkölcsi élet irányítását visszahelyezte az egyház kezébe.

*) A Nyugat május 1. számából.

A dolog tehát úgy áll: hogy a gazdasági élet területén az állam megtartotta kezében a vezetést, de a lelkiekben és erkölcsiekben az egyházak hatalma visszaállított.

Alig van olyan szociológus, aki a mai államnak erre a kételkedésére reá nem mutatott. Annál kevesebben vannak, akik a mai iskolában is meglátták volna ugyanezt a kételkedést. Pedig az állam nemcsak a felnőttek erkölcsi és szellemi életének irányítását bízta az egyházra, hanem a gyermekét is. A mai iskolai terv, és pedig úgy a népiskolai, mint a középiskolai és az egyetemi is az állam és az egyház kompromiszuma.

Én azt hiszem, a dolog ilyen beállítása a mai iskolai oktatás szempontjából rendkívül jelentős. Lehetetlen nélkül megérteni, mi az oka annak, hogy a mostani gymnasiumi oktatás elleni támadások majdnem teljesen hatástalanok.

A mai gymnasium, a klasszika-filológiai oktatás nyomorúságát annyian és olyan ellenállhatatlan argumentumokkal bizonyították be, hogy a hozzá való ragaszkodást más okokból, mint politikai okból megmagyarázni lehetetlen.

Alig van pedagógus, aki nem olvasta Spencernek az Intellectual, Moral and Physical Educationját. Ez a könyv 1862-ben jelent meg, tehát negyven évvel ezelőtt és a mai oktatás haszontalanságát már olyan szétörhetetlen érvekkel fejtegeti, amelyekhez azóta alig lehetett valamit hozzátenni és amelyek elől kitérni lehetetlen. És ezek dacára, az eddigi eredményt tekintve, ez a könyv teljesen hatástalan maradt. Hiába mutatta ki Spencer és Spencer óta hiába mutatták ki százan meg százan, hogy amit a mai iskola nyújt, ha nem is teljesen értéktelen, de nem is a legértékesebb, amit a mai tudomány nyújtani képes, – hiába mutatták ki, hogy éppen arról alig tud valamit a tanuló, amin az egész modern gazdasági élet nyugszik és hogy azokat a nélkülözhetetlen ismereteket, amelyekre szüntelen szükségünk van, csak úgy mellékesen: az újságokból, a vasúti kupékban, társalgás közben, ahogy Spencer mondja: a „sarokban és a zugokban” sajátítjuk el, maradt minden a régiben. Lehetetlen fel nem tennem, hogy azok, akik ma az oktatásügyet vezetik, és sokkal jobban értenek a pedagógiához, mint én, mindezt nem tudnák, és nem hiszem, hogy bátorságuk volna azt mondani, hogy a mai iskola, főleg a gymnasium a társadalmi boldogulás azon mértékét adja, amelyet ma adni képes. A klasszika-filológiai oktatáshoz és módszerhez való ragaszkodás oda tehát nem lehet más, mint politikai: meggátolni, hogy a természettudományi szellem, – amelynek annyi benső közössége volt a szociális forradalmakkal – a maga főséges terjedelmében és erejével az iskolában diadalmaskodjék. Én szeretem a klasszikusokat. De ez a műveltség jó és szép lehetett akkor, amikor csak azok jártak gymnasiumba, akiknek nem kellett kenyérré gondolniok, hanem apjuktól örökölt birtokukat mívelték tovább, de nem lehet jó ma és nem lehet jó annak, aki mégis csak azért jár iskolába, hogy valamikor kenyeret keressen tudásával.

Aki ezt nem látja, az meggyőződése szerint átböngészheti az összes Schulvereinek jegyzőkönyveit és röpiratait, a dolgokat a maguk leglelkükben nem látja.

Azt gondolni, hogy a mai iskolai rendszerhez a politikának, és pedig a konzervatív politikának semmi köze sincs, nagyfokú korlátoltság. Pedig a pedagógusok jórésze ezt gondolja. A pedagógusok jórésze azt gondolja, hogy az a kérdés, hogy a humanista műveltség terjesztessék-e továbbra is, tehát egy némi változtatással középkori műveltség, vagy a modern természettudomány, irodalom és tudomány, *elsősorban ne-*

veléstani kérdés. Azt gondolják, hogyha ma talán nem is az az oktatási rendszer van érvényben, mely a mai ismeretek mellett a leghelyesebb, ez csak azért van így; mert a mostani tanterv készítői nem hevesek a mostani tanterv hiányait felismerni. Magam részéről vezető pedagógusainkat nem látom sem ilyen becsületeseknek, sem ilyen ostobáknak. Az állam szolgái ők, akik azt tartoznak tenni, amit az osztályok erőviszonyai követelnek. Esi a hivatalos pedagógiai iratok csak arra szolgálnak, hogy elrejtsek az osztályuralomnak azt a formáját is, mely a mai iskolai tantervekben jut kifejezésre. Ahogy a mai osztályuralom seholsem nyílt és kifejezett, hanem évezredek ideológiákkal van leplezve, ugyanez áll az iskolára is.

A hivatalos pedagógusok igen nagy része megvan lelke mélyén győződve, hogy a klasszika-filológiai oktatás éppen úgy alacsonyabbrendű a modern természet- és társadalomtudományokkal szemben, mint a görög vagy római természettudomány vagy termelési mód a maival szemben. Azt is tudják, hogy a mostani klasszika-filológiai nevelés nem egy letűnt, – a középkorival szemben kétségenkívül magasabbrendű – kultúra ismeretét jelenti, hanem csak néhány görög vagy római autorból néhány fejezetet. Én nem olvastam sem Homerost, sem Tacitust, sem Platót, csak egy-két fejezetet mindegyikből. Azt állítani, hogy ennek a néhány fejezetnek az ismerete felér avval a fáradtsággal, amelynek árán megszereztem, (nyolc éven át vagy heti harminc órában az otthoni tanulást is beleszámítva), nem tehetek róla, de ezt állítani, – ki kell mondanom – vagy elveteműlétség, vagy elképesztő bornírtság.

– Nem-e a természet a mi legnagyobb tanítómesterünk? – kérdi Mach. Talán a görögöktől tanuljunk; talán az ő kisvárosi világnézetük, babonájuk, jósdáik legyenek az örökbecsű minta? Vagy talán Aristoteles olyan felülmúlhatatlan, aki képtelen volt a tényeket megkülönböztetni a szavaktól? Vagy Plató talán, az ő agyafűrt dialógusaival, üres, rendszerint gyerekes dialektikájával? A rómaiak talán, szópompás ürességükkel, korlátolt filiszterfilozófiájukkal, állat- és emberkinzó mulatságaikkal az örökbecsű tanító mesterek? Vagy tán Pliniustól tanuljunk, aki a bábákra hivatkozik tudományos tanuként, és maga is olyan szellemi nívón áll, mint egy javasszony?

Tegyük fel, hogy valamennyi hivatalos tantervkészítő belátná azt, hogy a mai iskola nem nyújtja a boldogságnak azt a mértékét (mert mondjanak akármit, legvégében minden emberi intézmény ezt a célt szolgálja, minél jobban tagadja, annál erősebben, sőt Spencer megmutatta, hogy ezt a célt szolgálja, még az aszketizmus is), amelyet nyújtani tudna. Ez esetben sem lenne hatalmukban az oktatás mai rendjét megváltoztatni, mert ez a boldogság-szaporulat csökkenené az uralkodóosztályoknak a mai rend szerint kijáró jólétét. Szerintem ugyan ez csak a népesség egy elenyésző csekély számának válna hátrányára, de ma éppen ez az elenyésző szám tartja kezében a javak és a lelkek feletti hatalmat.

(Befejező közlemény a jövő számban.)